

Thirdspace Kavramı Çerçevesinde LGBTİ Hareketine Kısa Bir Bakış Evaluating LGBTI Movement on the Axis of Thirdspace Notion

Arş. Grv. Cansu Tekin

Öz

Bu çalışma, LGBTİ hareketi temelinde yeni toplumsal hareketlerin gerçekleştiği alanların anlamının genişletilmesi amacıyla yazılmıştır. Yeni toplumsal hareketler, farklı alanlara yayılması nedeniyle yeni kavramsallaştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Sadece fiziki mekânla sınırlı kalmayan bu hareketler için somut ve soyut alanların da varlığından bahsetmek gerekmektedir. Bu nedenle anıtlar, bedenler ve semboller yeni alanlar olarak incelenecektir. Bu makalenin temel amacı Thirdspace kavramının araçsal hale getirilerek LGBTİ hareketi temelinde yeni toplumsal hareketlerin açıklanmasını sağlamaktır. Yapılan gözlemler ve derinlemesine mülakatlar neticesinde araştırma sırasında ele alınan üçüncü alan ve hadise toplumu kavramsallaştırmaları yolu ile sadece LGBTİ hareketinin değil yeni toplumsal hareketlerin tümünün açıklanabileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: LGBTİ, Thirdspace, Gösteri Toplumu, Mekan

Abstract

This study aims to expand the meaning of spaces which were become the main tool of new social movements on the axis of LGBTI movement. Since the new meanings of spaces were expanded to different areas, these social movements need new conceptualizations. It should be here mentioned that these movements should not only be limited to physical spaces but also they should include tangible and intangible spaces. Therefore, monuments, bodies and symbols will be analyzed as new

spaces. The main aim of this article is to explain how Thirdspace conceptualization can be used as an instrument for understanding LGBTI movement and new social movements. It is understood in consequence of committed surveys and deeply interviews that society of spectacle and thirdspace conceptualizations can explain not only LGBTI movement but also new social movements.

Keywords: LGBTI, Thirdspace, Society of Spectacle, Space

Giriş

LGBTİ hareketine dair yapılmış olan araştırmalar genel olarak hukuk (Schacter, 1994), eğitim (Macgilivray, 2000), çalışma yaşamı (Wright vd., 2006), aile (Ryan vd., 2010), sağlık (Dean vd., 2000) ve askerlik (Moradi, 2009) konularında yapılmıştır. Bu konulardaki çalışmaların her biri önem arz etmektedir fakat çalışmalar incelendiğinde, LGBTİ hareketinin mekân kavramıyla olan ilişkisinin ele alınmadığı fark edilecektir. Bu çalışma LGBTİ hareketini temele alarak, aslında, yeni toplumsal hareketlerin geneli için oluşan yeni eylemlilik mekânlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Evrensel olarak örgütlenen ve kurumsallaşma yoluna giden LGBTİ hareketi, eşcinsel kimliğin politikleşmesi ve mekânların politik alan olarak kullanılmaya başlanmasını sağlamıştır. Makalede cinsiyet temelinden bir tartışmadan ziyade, somut ve soyut mekânlar ele alınarak hareketin gerçekleştiği mekânların değerlendirilmesi söz konusudur. Literatürde LGBTİ hareketine dair, mekân ile ilgili açığın kapa-

tilması amacıyla bu makale yazılmaktadır ve LGBTİ hareketinin mekansal varoluş biçimleri incelenirken Soja'nın Üçüncü alan (*Thirdspace*) kavramsallaştırması ve Guy Debord'un *Hadise Toplumu* (*society of spectacle*) kavramı bir pusula olarak kullanılmaktadır (Soja, 1996 ve Debord, 1996). Bu kavramlar, farklı kimliklerinin varoluş mücadelelerini açıklamada elverişli görünmektedir. İncelemede kullanılacak olan bir diğer araç ise Balaban'ın Kapital'i incelerken yapmış olduğu ayrıştırma (Balaban, 2012, s.19). Fetişin bileşenleri: Bedenin, yerin ve sembolün homojenizasyonu bölümünde Balaban'ın kullandığı yöntem, bu inceleme için de elverişlidir (Balaban, 2012, s.19).

Makale dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik sınırlar çizilerek konunun nasıl ele alınacağı netleştirilecektir. Ardından araştırma yöntemi hakkında kısa bir bilgi sunulacaktır. Üçüncü bölümde ise anıtların, sembollerin ve bedenlerin politikleştirilmesi süreci açıklanan kavramsallaştırma ele alınarak aktarılabilecek ve son bölümde üçüncü alan kavramının, yeni toplumsal hareketleri açıklamadaki işlevi tartışılarak yazın sonlandırılacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Yeni toplumsal hareketlerin incelenmesi için Soja'nın kavramsallaştırdığı üçüncü alan kavramının elverişli olduğu düşünülmektedir. Soja, bu kavramın insanın hayatındaki soyut ve somut alanlarının birleşimine denk düşüğünü kabul etmektedir (Soja, 1996). Üçüncü alan kavramı, Toplumsallık-Tarihsellik, Modernizm- Postmodernizm ve Lefebvre'nin kavramsallaştırması olan Birinci Alan (*Firstspace*)- İkinci alan (*Secondspace*) ikiliklerinden ortaya çıkarılmış ve böylece post modern dünyanın mekan kavramına yeni bir bakış açısı sunmuştur. Kavram, gerçek ve hayali dünyanın bir arada keşfini sunmaktadır.

Soja'nın Üçüncü alan kavramı ile mekan kavramını açıklamaya koyduğu ilk nokta Lefebvre'nin üçlü diyalektikidir. Lefebvre, mekanın fiziksel, düşünsel ve toplumsal çözümlenmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Soja, Lefebvre'nin *algılanan alan*, *tahayyül edilen alan* ve *yaşanan alan* kavramlarını yeniden ele alarak tanımlar. Üçüncü alan, işte bu farklı algılanışları birleştirir şekilde, gerçek ve tahayyül edilen olarak tanımlanan mekanın tüm ele alınış biçimlerini içermektedir. Nasıl ki var olma halinin tarihsellik, toplumsallık ve mekansallık olarak üçlü diyalektik

varsa mekan da algılanan, tahayyül edilen ve yaşanan olarak üçlü diyalektik temelden yükselmektedir. Bu nedenle var olma halinin algılanması için bir noktadan sonra mekanın üçlü diyalektikliğinin de incelenmesi gerekecektir. Bir mekanın üçüncü alanda var olabilmesi için ilk olarak fiziki bir varlığının olması gerekmektedir. Fiziki varlık bunun için tek başına yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda felsefe ve tarihsellik içerisindedir barındırmak zorundadır. Bu noktadan bakıldığında şeyler, üçüncü alan anlamını, ancak belirli mücadelelere konu olduğunda kazanabilmektedir. Soja'nın metninden bir çıkarım yapmak gerekirse üçüncü alan, Debord'un bahsettiği hadiselerin gerçekleştirilmesi için bir alan sunar. Düşünsel arka planın fiziksel olarak varlık kazanmasıyla birlikte hadisenin ve gösterinin bir arada gerçekleştiği alan üçüncü alan olarak adlandırılabilir ve bu da makalenin temel tezini oluşturmaktadır.

Unutmadan belirtmek gerekmektedir ki Soja'nın, Foucault'nun Heterotopya kavramından da faydalanması, Üçüncü alanının açıklanması için kolaylık sunmaktadır (Soja, 1996, s.11). Heterotopya kavramı, var olan ve var olabilecek pek çok zaman ve mekanın bir arada bulunması gibi basit bir şekilde açıklanmaktadır (Foucault, 1986, s.7). Bu anlamda anıtların (Foucault, 1986, s.7), müzelerin, kütüphanelerin ve hatta internetin bir heterotopya olduğu iddiasında bulunmak yanlış olamayacaktır. Heterotopya kavramı Üçüncü alanın içerisinde barındırdığı tarihsellik ile örtüşmektedir. Bu tarihsel hafızanın somutlanması mücadele nesnesi olarak kodlanabileceği anlamına gelmektedir. Foucault, heterotopik alanların iktidarı yıkmak için kullanılabileceğinden bahsetmektedir (Foucault, 2005). Bu nedenle, özellikle de iktidardan talepte bulunan yeni toplumsal hareketlerin daha çok heterotopik üçüncü alanlarda varlığını kazanması gerekmektedir. Heterotopya kavramından hareket eden Soja'ya göre toplumsal mekanın üretimi, yine sosyal ilişkiler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kanaatim o ki, bu ilişkilerin arka planında toplumsal öğrenilmişlik bulunmaktadır. Mekanın üretimi, tarihsel veya toplumsal neticeler sonucunda öğrenme ile birleşerek gerçekleşmektedir. Soja, benliğini diğerlerinden farklı tanımlayan pek çok kişinin kendisini, üçüncü alanda göstererek politik taleplerini ilettiğini belirtmektedir. Debord ise bu mekanlarda olabildiğince dikkat çekmenin taleplerin iletilmesinde önem arz ettiğinin altını çizmektedir (Debord, 1996). Bu nedenle bedenler, yerler ve semboller birer heterotopik direniş mekanı olarak ele alınabilir.

Bu yazının diğer kuramsal ayağı olan Debord'un *Hadise Toplumu* kavramsallaştırması da incelenmelidir. Hadise olarak kastedilen, şeylerin gösterisinin, nicel ve nitel olarak büyüklüğünün artması ve toplumda bir şaşkınlık yaratmasıdır. Debord, bu kavramsallaştırmayla günümüzde hadiselerin oluş sıklığının artması sonucunda sıradanlaşması ve gündelikleşmesini ifade etmektedir (Debord, 1996). Bir hadisenin oluşması için büyük bir kırılma noktası, sıradan olandan sapmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tarihsel olarak var olmayan, hadise yaratmayan her hareket unutulacaktır. Bu nedenle bir tarih anlatısı ve hafıza ihtiyacı duyulmaktadır. Tarih anlatısı ise öncelikle sapmanın gösterilmesi ve ardından hafızanın medya kanalıyla yaratılması ile mümkündür.

Başka bir açıdan, Debord'un anlatısı ile sembolik etkileşimcilik kuramı üst üste oturan bir çerçeveye sahiptir. Goffman'a göre hayat büyük bir sahnedir ve bireyler bu sahnede, toplumsal düzeni, şeylere atfettiği anlamlar ile oluşturmaktadır (Goffman, 1959). Ayrıca Goffman, şeylere atfedilen anlamlar ile dünyanın anlamlı hale geldiğini belirtmektedir (Goffman, 1959). Bu süreçte semboller veya simgeler, şeyler ile bu şeylere atfedilen anlamları temsil ettiklerinden dolayı kritik bir öneme sahiptirler. Bir sembol, bir nesne veya olayı sadece temsil etmemekte aynı zamanda onu belirli açılardan tanımlamaktadır. Tanımlanması ile birlikte "sahne", benliğin gündelik hayat-taki sunumu olarak gerçekleşmektedir. Böylece, hadiseler "sahnedeki" varlık kazanmakta ve bu nedenle pek çok hadise sahne arkasında bir işe yaramamaktadır. Günümüzün dünyasında artık, "*Bir zamanlar doğrudan doğruya yaşanan her şey bir temsile dönüşmüştür*" (Debord, 1996). Her iki kuram ele alındığında ise temsilin ancak üçüncü alanda anlamlı olacağı ve sonsuz sayıda hadiselerin yaratımını sağlayacağı sonucuna varılmaktadır. Bu durumun, yeni toplumsal hareketlerde bedenlerin, sembollerin ve mekanların yeniden üretilme meselesi haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Makale açısından bu kavramsallaştırma gündelik hayat sahnesindeki LGBTİ bireylerin hadise üretmeleri açısından incelenecektir.

Dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de üçüncü alan kavramının içerisinde, anlatıların, dilin kullanım şeklinin, kelimelerin atfı yaptığı nesnelerin de olmasıdır. Soja, alan kavramının farklılıkları içeren bir kavram olduğunu belirtmektedir. Bir örnek olmaya karşılık üçüncü alan bir mücadele alanı olarak gerçek

ve tahayyül edilen özelliğiyle ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan benliğini farklı tanımlayan pek çok kişi, kendisini sahne diyebileceğimiz üçüncü alanda gösterecek hadiseler yolu ile politik taleplerini iletmektedir ki bu durum makalenin temel tezini oluşturmaktadır.

Yukarıda ele alınan her iki kavramsallaştırmanın LGBTİ hareketine uygulanmasındaki amaç, gerçekliğin farklı boyutlarının bulunduğu göz önüne alınarak kimliklerin ve toplumsal hareketlerin, fiziki temelde ele alınmasının ötesine geçilmesidir. Alan kavramının somut bir kavram olmaktan ziyade gerisinde soyut bir takım düşüncelerin, anlatıların ve zamanların olduğu bilgisine üçüncü alan kavramsallaştırması yardımıyla ulaşılmıştır. Farklı kimlikler farklı karşı duruşlar getirmektedir. Bu karşı duruşlar ise üçüncü alan olarak tanımlanan alanlarda meydana gelmektedir. Bu noktada LGBTİ hareketinin yansımalarını incelemek gerekmektedir. LGBTİ hareketinde eşcinsel olduğunu vurgulayan pek çok beden, Stonewall Inn anıtı ve gökkuşağı sembolü, üçüncü alanların ve sahnelerin kesişim noktasını oluşturmaktadır. Bu hareketin, kendisini ayırt edici ve farklı pek çok mekanda var etmeye çalışması, görünür kılınması ve belirli haklardan faydalanmaları açısından elzemdir. Bu başarılıdır çünkü alanlarda kendini var edemeyen her türden hareket bir hadise olarak var olamayacak ve gereken önemi kazanamayacaktır.

Takip eden bölümde öncelikle ele alınan yöntem netleştirilecek ve ardından çalışmanın bulgularına dair bir tartışma sunulacaktır.

Yöntem

LGBTİ bireyler ayrımcılığa maruz kalan risk grubudur ve istihdama katılım, sosyal kabul görme açısından haksızlıklarla mücadele etmek zorundadırlar. Zaman içerisinde kendilerine ait mücadele yöntemleri geliştiren bu grup, eylemliliklerini düşünce ve davranışları ile ortaya koymaktadır. Bu nedenle niceliksel araştırma teknikleri yerine düşünce ve davranışların niteliğini ortaya çıkarmanın en uygun yöntemi olarak nitel araştırma tercih edilmiştir. Bireylerin bakış açısını anlamak ve davranışları yolu ile ortaya çıkan düşüncelerini dil kullanımının incelenmesi yolu ile öğrenmek, nitel araştırmanın amacıdır. İnsanlar günlük yaşam rutinlerini aktarırken, düşüncelerini bizzat sözel ve sözel olmayan (beden dili, giyim, tereddütler, seçilen sözcükler vb) araçlar kullanarak olduğu gibi

ortaya koyabilirler (Silverman, 1993). Nicel araştırma ile elde edilemeyecek bu tip veriler ancak bu yöntemle elde edilebilir. Bu nedenle nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir.

LGBTİ hareketinin mekan kavramı ile ilişkisini inceleyebilmek amacıyla derinlemesine mülakat tekniği uygun görülmüştür. Ele alınan konu itibarıyla mekanın soyut ve somut pratiği ancak bu yöntemle ortaya çıkarılabilecektir. Bölge olarak Ankara seçilmiştir. Ankara, kentte bulunan pek çok üniversitenin içerisinde LGBTİ örgütlerinin olması, derneğin bulunması ve Türkiye'de Onur Yürüyüşünün gerçekleştiği illerden biri olması nedeniyle uygun görülmüştür. Veri toplamak için ODTÜ Onur Yürüyüşüne gidilmiş ve öncelikle gözlem teknikleri kullanılmıştır. Bu anlamda bedenlerin, kıyafetlerin ve dövizlerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak derinlemesine mülakat tekniği konuyu ele almada uygun bulunmuştur. Bu anlamda birebir derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Odaklanılan alanlar mekan kavramı ve gündelik hayattaki direniş olmuştur. İlk etapta mülakatın gerçekleştirildiği kişiler ile bir güven bağı oluşturulmuştur. İkinci olarak gündelik hayatta yaşanan deneyimler paylaşılmıştır. Görüşmeler üç farklı mekanda yapılmıştır. Evde, işyerinde ve kamusal alanda yapılan görüşmelerde hem kişiler gözlemlenmiş hem de çevrenin tutumları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Konu açısından altı kişiyle görüşülebilmektedir. İki lezbiyen, iki gey ve iki transeksüel bireyle görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde farklı odak noktaları belirlenmiş ve mülakat sonunda çıkan ortak noktalar yazıya aktarılmıştır. Elbette ki çalışma yaşamı, gündelik hayat pratikleri ve daha pek çok alanda verilere erişilmiştir. Ancak konudan sapmamak adına, sadece ele alınan konu ile ilgili olan verilere yer verilmiştir. Kişiler ile güven ilişkisinin kurulması neticesinde dört kişi kayıt cihazının açık olmasını ve fotoğraf çekilmeyi istese de diğer iki kişi bunları istememiştir.

Bulgular ve Tartışma

Kent mekanı bir sahnedir. Bu nedenle hadiseler kentlerde meydana gelmektedir. Bakıldığında LGBTİ hareketi, kentleşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkmıştır. Buradan tarihin farklı dönemlerindeki eşcinselliğin reddi yapılmamaktadır. Ancak, LGBTİ hareketinin tüm dünyada 68 sonrasında, özellikle 80'lerle birlikte kurumsallaştığı da unutulmamalıdır.

Lefebvre'nin de dediği gibi dünyanın bir kent haline gelmesiyle (Lefebvre, 2003) birlikte farklılıklar ve ayrışmalar önem kazanmaktadır çünkü büyük kitlelerin farklı taleplerine kulak verilmesi gerekmektedir. Bu kitleler de kentleşmeyle paralel bir tarihte kurumsallaşmış ve görünür hale gelmiştir.

Mekanın siyaset ile ilişkisi tarihin her döneminde var olmuştur. Bir mekanın üretiminde alınan siyasi kararların etkisi her daim görülebilmektedir. Dikkatli bakılırsa siyasetin, sadece mekanın fiziksel üretiminde değil, tahayyül edilen ve atfedilen anlamları da şekillendirdiği görülecektir. Mekanın kontrolünün sağlanması, toplumun kontrolünün de sağlanması anlamına gelmektedir. Tam da bu nedenle Balaban'ın da belirttiği gibi mekan, süre giden mücadelelerin nesnesi olmaktadır (Balaban, 2012, s.23).

Mekanın kontrolündeki mücadelede toplumun gösterdiği dirençler, mekanın nasıl kullanılacağını yeniden tanımlayabilmektedir. Mücadeleler sonucunda mekanlar üretilebileceği gibi üretilmiş mekanın yeniden üretimi de gerçekleşebilir. Soja'nın da belirttiği gibi üçüncü alan, siyasal tercih sonucunda oluşmaktadır (Soja, 1996). Post modern dünya, kendisini farklı tanımlayan farklı gruplara, farklı politikalar esasının göz önüne alınmasını sağlamıştır. Tüm bu heterojen topluluklar, üçüncü alanda ancak mücadele ederek var olabilmektedir. LGBTİ hareketi bu heterojen mücadelenin bir örneğini oluşturmaktadır.

LGBTİ hareketinin örgütlenme deneyimi Lefebvre'nin "her türden faaliyet, mücadele ile birlikte somut bir gerçeklik kazanacaktır" sözünü anımsatmaktadır (Lefebvre, 2003). Gerçekten de 1960'lardan itibaren hak mücadelesi veren LGBTİ hareketinin günümüzde somut bir gerçeklik kazandığını ve görünür olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

LGBTİ hareketinin görünür olmak adına uyguladığı strateji, benliğini ele alması ve eylemlerini yorumlamasıdır. Böylece küresel ve yerel anlamda yeni bakış açılarıyla birlikte içgüdüsel bir var olma savaşı verdiğini söylenmelidir. Bu savaş tüm mekanlarda verilmektedir: Fiziksel olarak gerçek alanda, düşünce olarak tahayyül edilen alanda ve her ikisinin izdüşümü olan üçüncü alanda...

- **Anıtlar:** Farklı tarihsel dönemlerde farklı yapılara addedilen önem ve anlam

farklılaşmakta, yani farklı olaylar, farklı zamanlarda, farklı veya aynı anıtlarda kendini var etmektedir. Bu ise toplumun, dolayısı ile insanların, değişmesi ile açıklanmalıdır. Mekanların hareket özelliğinin, sadece coğrafya temelli alınmaması gerektiğinin altı çizilmelidir. Yani, coğrafi bir hareketten ziyade üçüncü alan kavramını da içerecek şekilde tahayyül edilmesi, algılanması ve farklı yaşam pratiklerinin gerçekleşmesi bakımından bir hareket söz konusudur. Dolayısıyla mekan, her türlü harekete sahip soyut ve somut kavramların bir araya gelerek oluşturduğu belirli durumlar ve olaylara atıf yapan bir figür olarak ele

alınmalıdır. Bu noktada belki şöyle bir katkı yapılabilir; anıtların sabit olması, mekan değiştirmemesi, hareket edemediği anlamına gelmemelidir. Çünkü anıtların hareket etmesinden ziyade çevresindeki yapılar, insanlar ve tarih sürekli değiştiği için durağanlığın içerisinde bir hareketin oluştuğunu düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında yapılara atfedilen anlamların zamanla farklılaştığı ve bu da anıtların yeniden hareketini sağladığı anlaşılacaktır. Bu hareket neticesinde mekanın yeniden üretimi gerçekleşmektedir. Bunun bir örneği olarak Stone Wall Inn barının tartışılması gerekmektedir.

Şekil 1. Stonewall Inn barı Newyork'da bulunan bir bardır. Afişte yazan: "Onur'un başladığı yer Stone Wall Inn. Yaşasın Onur Haftası!"¹

ABD tarihinde önemli bir olay olan Stonewall Inn ayaklanması üçüncü alana bir örnek teşkil etmektedir.² Newyork'taki Stonewall Inn barının 1960'larda eşcinsellerin dans etmek için gidebildikleri tek bar olması var oluş çabasının somut mekansal bir örneğini oluşturmaktadır. Burada olan ayaklanmanın nedeni polislerin eşcinsellere karşı gösterdiği şiddetin yansımasıdır. Dikkat çeken noktalardan biri, olay sonrasında pek çok protestocunun Christopher Park

isimli yere gelerek yaşananları değerlendirmesidir. Yıllar sonra bu parka, George Segal tarafından dört adet anıt yapılarak yaşananlar, heterotopik bir mekanda somutlanmıştır. Bu anıtlarda hem geçmiş hem de gelecek olan var oluş mücadelesi evrensel bir ortak hafıza oluşturarak kendini var etmiştir (Armstrong ve Crage, 2006). Böylece anıtlar hem yaşananları hem de LGBTİ mücadelesinin anlamını somutlaştıran farklı mekan ve zamanları barındıran yapılar haline gelmiştir.

Türkiye'de üçüncü alanın bir örneği olarak Kaos GL Derneği örnek verilebilir. Kaos GL Derneği, ilk kurulduğu yıllarda sıklıkla polis tarafından kontrol edil-

1 http://ny-pictures.com/nyc/photo/picture.large/45652/stone-wall_inn_1969_stonewall_riots_gay adresinden 21.05.2014 tarihinde erişilmiştir.

2 Bu konuda Varona ve Monks (2000) detaylı bilgi veren değerli bir çalışmaya sahiptir.

miş kimi zaman kapatılmıştır. Dernekte görüştüğüm pek çok kişi için Kaos GL sadece bir dernek değil Türkiye'deki somut direniş mekanlarından biri olarak görülmektedir. Öyle ki derneğe dair “*Bu derneğin varlığını hatırlayınca içim huzur doluyor*” diyen kişiler bulunmaktadır:

Derneğe sıkça uğramaya çalışıyorum. Buraya yardıma ihtiyacı olan, kendini yeni keşfetmiş olan arkadaşlarımız geliyor. Kimi zamansa öylesine, yolum geçtiğinde uğruyorum. Eskiden daha sık gelirdim. Ama artık direnişin sadece burada gerçekleştirilemeyeceğini fark ettim. Eylemlere en önde giden bizleriz. Sağ olsun, heteroseksüel arkadaşlar da bizi yalnız bırakmıyor Onur Haftasında. Burada olmak, yaşamak demek. Buranın var olması yaşamak, kendinizi topluma açmak demek. Kimseden onay beklemiyorum. Bu derneğin burada olması, benim de dışarıda olduğum, yanınızdan geçtiğim, aynı bakkaldan ekmek aldığımız anlamına geliyor. Bu yüzden burası önemli. Yoksa aktivistlik bir tek dernek çatısının altına sıkışacak etkinlik değil elbet.

Mülakatın bu bölümü, kişilerin derneğe ilişkin algısının somut düzlemde daha çok soyut alana kaydığını göstermektedir. Dahası, eylem biçimlerinin değiştiğine dair farkındalık da mevcuttur.

Stonewall Inn ayaklanmaları ise, ABD’de başlayan ve tüm dünyada etkisini gösteren bir şekilde, söylemlerin geliştirilmeye ve akademide bu alana ilişkin ilginin uyanmaya başlamasının dönüm noktası olmuştur. Üretilen söylemler, konunun algılanışına etki etmiştir. Böylece hak talepleri dile getirilmiştir. Bu anlamda konunun ikinci uğrak noktası olarak semboller ele alınabilir. Semboller de anıtlar gibi üçüncü alana örnek gösterilebilir.

Şekil 2. Gökkuşluğu Bayrağı

- **Semboller:** Şeyler her zaman bir görüş açısından algılanmakta, bir takım sembollerle temsil edilmektedir. Şeylere, kişinin algısından daha öte bir gerçeklik atfedilmektedir. Bir objenin, simgenin

ya da bir sembolün anlaşılması ancak derinlerdeki gizil anlamların ortaya çıkarılması ile mümkündür. Bu semboller farklı bir gözlem ve bilgiyle incelendiğinde farklı açılımlar sunabilmektedir. Sembollerin farklı açılımlar sunması ise ancak kullananlar tarafından anlam yüklemesi ile mümkün hale gelmektedir. İnsanlar sembollerini kullanarak toplumsal yaşamı anlamlandırmaktadır. İnsanlar arasında her türlü anlamlı iletişimi sağlayan semboller, dilsel anlamları temsil eden sözcükler olabileceği gibi nesne, işaret, jest, mimik, el-kol hareketleri gibi dilsel olmayan anlamları da temsil edebilmektedir.

Şeyleri temsil eden anlamlar/semboller gündelik yaşamda toplum üyelerinin etkileşimi esnasında ortaya çıkmaktadır. Anlamlar etkileşim sürecinde ortaya çıktıklarından dolayı sabit ve değişmez nitelikte kabul edilmemelidir. Toplumsal uzlaşma ve yorumlama süreçlerinde devamlı olarak değişmektedirler. Bu süreçte toplumsal düzen veya toplumsal dünya her gün yeniden şekillenerek ortaya çıkmaktadır.

Özellikle günümüzde sembol kullanımı üçüncü alanda var olmak için önem arz etmektedir. Semboller ile mesajın aktarılması, mücadelenin fiziki mekandan bağımsız hale gelerek farklı mekanlara taşınmasını en pratik haliyle sağlamaktadır. Bu da hareketin, üçüncü alanda varlık kazanması anlamına gelecektir. İncelediğimiz LGBTİ hareketinde de gökkuşluğu bayrağı bir sembol olarak seçilmiştir.³

Tüm toplumun tek renge sahip bir yığın olmadığı ve gökkuşluğu gibi farklı renklerin toplumda olduğu vurgusu LGBTİ hareketi tarafından gökkuşluğunun bayrak şeklinde sembolleştirilmesi ile sağlanmıştır. Mülakat yapılan İ.E tarafından “Beni tek renge boyayamazlar. Ben rengârengim, gökkuşluğu gibi...” sözü Soja’nın üçüncü alan kavramsallaştırmasının yerinde olduğunu ispatlar niteliktedir. Artık gökkuşluğu bayrağı, eşcinsellerin var olduğunu ve yaşadıkları ayrımcılıkları betimleyen bir mekan haline almıştır. Böylece gökkuşluğu renkleri bir direniş mekanı haline gelmiştir. Öyle ki sembolün kişilik ile özdeşleşmesinin gerçekleştiği

3 Sembol olarak görülen gökkuşluğu kimi yerlerde tepki çekmektedir. Buna ilişkin her gün ajanslara gelen haberler arasında belki de en dikkat çekici olanı İtalya’da ölen bir LGBTİ genç için yılbaşı etkinlikleri sırasında gökkuşluğu renklerinde kurulan ışıklandırmanın tepki çekmesidir. <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=15395> adresinden 24.05.2014 tarihinde erişilmiştir.

görülmüştür. Sembolün üçüncü alan olarak konumlanması uzun yıllar verilen mücadelelerin sonucu olmuştur. Buna ilişkin olarak Şafak, Araf Romanında Gökkuşluğu bayrağının nasıl bir dönüşüm geçirdiğinden kısaca bahsetmektedir:

“Gökkuşluğu bayrağı lezbien ve gay gururunun en popüler simgelerinden biri olmuştur. Bayrağın ilk baştaki sekiz çizgisi çeşitliliği temsil ediyordu. Çingene pembesi cinselliği, kırmızı hayatı, turuncu iyileşmeyi, sarı güneşi, yeşil doğayı, turkuaz sanatı, çivit mavisi uyumu ve mor ruhu. 1979’da bayrağın toplu imalatına geçilmesine karar verildiğinde üretimin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle pembe çıkarıldı, çivit mavisinin yerini de denizci mavisi aldı. Renkler ilk başta elde boyanıyordu tabii. Pembe ticari açıdan tercih edilen bir renk olmadığından çizgiler yediye indirildi. San Francisco’nun gey olduğunu açıklayan ilk yerel siyasetçisi Harvey Milk, suikaste kurban gittikten sonra gurur geçidi komitesi çivit mavisi çizgiyi iptal etti. Böylece renkler geçit rotasının iki yanına eşit olarak bölünebilecekti. Yolun bir tarafına üç renk, diğer tarafına üç renk düşecek şekilde. Bu şekilde gökkuşluğu bayrağı çok geçmeden altı renge indi.” (Şafak, 2008, s. 37)

İlginçtir ki, Soja’nın üçüncü alan kavramı, gökkuşluğu bayrağının yukarıda bahsi geçen mücadelesi ile anlamlı olmaktadır. Görülmektedir ki, semboller için yürütülen somut mücadele, soyut düzlemde yeni bir mücadele alanının doğuşunu sağlamakta, tüm zaman ve mekanları içine alacak şekilde heterotopik mekanların oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Yapılan mülakatlarda gökkuşluğu rengindeki aksesuarların, giyim ürünlerinin ve çeşitli ev eşyalarının katılımcılar tarafından yoğunlukla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Gökkuşluğunun yanı sıra kimi zaman lambda işareti, mavi-pembe üçgen, çifte hilal gibi semboller de dikkat çekmiştir. Katılımcılar için gökkuşluğu renklerinde bir bileklik, fular, bere vs. takmanın onlar için heteroseksizme karşı bir duruş olduğuna dair bildirimler elde edilmiştir. “Açık”⁴ olmayan bir LGBTİ birey gökkuşluğu renginde bir obje kullanırken kendisini daha güçlü ve dürüst hissettiğini belirtmiştir: “Bunca zaman, eskilerden beri, her şey bu gökkuşluğu içindi. Şimdi bunu üzerimde taşımak, ne biliyim işte, sanki tüm o mücadele edenlere

bir saygı göstergesi gibi, gurur verici. Az kan akmadı, hala akıyor.” Aslında bu tavır açıkça üçüncü alanın bir simgede gerçek ve tahayyül edilen alan olan üçüncü alandaki algılanışına örnektir.

- **Bedenler:** LGBTİ hareketinde bedenlerin de politik birer alan olarak kurgulanması dikkat çekicidir. Her yıl onur haftası etkinlikleri kapsamında bir araya gelen LGBTİ bireyler bedenlerini birer hadise nesnesine dönüştürmekte ilgi çekici parlak renkli kıyafetleriyle bedenlerini politikleştirmektedir. Bu davranış, benliğin dış vurumu olarak da değerlendirilmelidir. Günümüzdeki kentli olmaya dair istekler ve taleplerin yalnızca bedenlerin sokağa çıkması yolu ile gündeme getirilemeyeceğinin farkına varılmıştır. Sadece gökkuşluğu değil mendil, anahtarlık ve hatta kırmızı kravat kimi zaman bir işaret olarak kullanılan sembollerdir.⁵ Esasen bu semboller, gündelik hayattaki mikro iktidar alanlarında bir direniş mekanı olarak algılanabilmektedir.

Tarafımdan mülakatların en keyifli bulunan bölümü beden ve sembol kullanımına ilişkin gözlemlerin ve düşüncelerin aktarıldığı bölüm olmuştur. Özellikle çevredeki uyarılara ilişkin algının, hayat tarzına müdahalenin cisimleştiği bedenler karşımda dertleşmek için hazır bulunmaktaydı.

Dikkat çekmek istiyorum tabii. O yüzden böyle giyiniyorum. Görsünler. Mesela İstanbul’daki Onur haftasına gelince göreceksin zaten. Bazı arkadaşlar kostümlerle geliyorlar. Bayılıyor o kostümlere. Mesela geçen yıl bir trans kadın arkadaş pembe peruk takmıştı. Çok yüksek topuklu ayakkabı giymişti. Üstünde mavi tül bir elbise vardı. Fosforlu yeşil tayt giymişti. Mesela ben de öyle şeyler giymek istiyorum. Ama işte cesaret edemiyorum. Ama tabii günlük hayatımda ben de renkli giyiniyorum. Bazen kısa pembe şortumu giyiyorum. Kampus içinde bakışlar rahatsız edici değil pek. Ama dışarı çıktığımda... Kaç kere tacize uğradım. Sözlü, fiziki... Ama yılmadım. Arkadaşlarımdan kimsenin de yılmaya niyeti yok. Daha renkli giyineceğiz inadına.

4 “Coming Out” terimi Türkiye’de yaşayan LGBTİ bireyler tarafından açık olmak olarak çevrilmiştir. Bu kavramla, LGBTİ kimliğini gizlemeyen ve kamusal alanda bunu göstermekten çekinmeyen birey olmak kastedilmektedir.

5 <http://reocities.com/WestHollywood/Heights/3050/1999/Sayı56/5613.html> adresine 10.03.2014 tarihinde erişilmiştir.

Şekil 3. ODTÜ KKM Önü⁶

Bu sözler bir gey tarafından içindeki görünür olma isteği ve bıkkınlık halinin çatışmasından dilinden dökülmüştür. Bu noktada Guy Debord'un hadise toplumu kavramı ile bu duruma açıklık getirilebilir. Debord, kavram ile ancak büyük hadiselerin, insanlar için dikkat çekici olacağını ve farkındalık yaratılacağını belirtmektedir (Debord, 1996).

Yeni dünyada, hadise yaratmayan her hareket unutulacak, sıradanlaşacaktır. Bu anlamda, yukarıda tasvir edilen Onur Yürüyüşü katılımcısının her ne kadar benliğini dışarı vurmaya gayesiyle hareket ettiği ilk bakışta görülebilirse de heteroseksizme karşı direnişinde gayet mantıklı bir giyim tarzının olduğunu belirtmelidir. Debord'un da belirttiği gibi, gerçek ve temsil günümüz dünyasında iç içe geçmiştir. "Bu ülkede insanın şekline bakıyorlar. Ben dikkatlerden uzak kalmak için genelde renkli giyinmiyorum" diyen bir başka LGBTİ birey için ise hadisenin odaklarının dışında mücadele etmek daha kolay olarak algılanmaktadır. Dikkat çekme üzerine kurulu olan gösteri, toplumun odak noktası haline gelmiştir (Debord, 1996). Bu anlamda LGBTİ hareketinin kimi zaman toplumda dikkat çekecek olan objeleri bir araya getirerek, odak haline geldiği görülmektedir.

6 Fotoğraf, ODTÜ'de Bahar Şenliği sırasında KKM önünde 10.05.2014 tarihinde gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü sırasında izin alınarak çekilmiştir. Bedenin ve sembollerin bir arada kullanımına dikkat edilmedi.

Hadisenin boyutu zaman içerisinde artmaktadır. Örneğin LGBTİ hareketi için, Onur yürüyüşünün yapıldığı ilk yıl oldukça az bir katılım ve katılımcıların yüzlerinin kapalı olduğu belirtilmiştir. Bugün gelinen noktada ise bütün bir yıl boyunca her türden iktidarın, şiddetini üzerinde hisseden sayısı binleri aşan bireyler, olmak istedikleri gibi ya da daha abartılı kıyafetleriyle hadise yaratır hale gelmiştir. Gösterinin yaratımı medyanın dikkatini çekmiş ve görünürlük sağlanmıştır. Bedenler, iktidarın baskısının, benlik vurgusunun ve cinsiyet kimliğinin birleştiği alanlar haline getirilerek yürüyüşlerde kullanılmaktadır. Özgürlük ve mücadelenin, onur haftasında bedenlerin kullanımında somutlaşması ise tam olarak üçüncü alana tekabül etmektedir.

Kısacası, anıtların, sembollerin ve bedenlerin üçüncü alan haline gelmesi ile birlikte somut ve soyutun tek bir alanda cisimleşmesi mümkün hale gelmiştir. Halile sosyal bilimler literatürü açısından üçüncü alan kavramı önemli bir yer edinmiştir. Bu kavram ile yeni toplumsal hareketlerin alanı genişletilebileceği gibi, halihazırda üçüncü alanı kullanan hareketlerin de adının koyulabilmesinin yolu açılmıştır.

Sonuç

LGBTİ hareketi, tüm dünyada farklı örgütler tarafından farklı bölgelerde iletişim halinde sürdürülmektedir. Dünyanın her yerindeki LGBTİ bireyler, uğradıkları ayrımcılığa karşı örgütlenme girişimlerini son dönemde artırmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin genellikle tanımlanma üzerinden bir eylemlilik geliştirdiği kabul edilmelidir. Soja'nın yapmış olduğu bu kavramsallaştırma özellikle sembolik etkileşimcilik ve Debord'un kuramı ile birleştirildiğinde sosyal bilimlerde araçsal olarak kullanılabilir bir yöntem sunmaktadır. Kısacası üçüncü alan kavramı bizlere mekanın fiziksel boyutlarından ziyade farklı gerçekliklerin bir arada bulunabileceği bir mekan olduğunun bilgisini sunmuştur. Bu bağlamda üçüncü alan, sınıf, cinsiyet ve etnisite açısından toplumu ele almak için bir araç sunmaktadır. Böylece mekanın analizini ve direnişin kodlanış şeklini göstermektedir. Sosyal ilişkilerin rolü, mekan incelemelerinde temele oturmalıdır. Üçüncü alan kavramı özellikle "marjinal" olarak adlandırılan grupların farklı örgütlenme ve mücadele deneyimlerini açıklamada yardımcı bir

kavram olarak görülebilir. Sonuç olarak, soyut ve somut alan pratiklerini bir araya getiren LGBTİ hareketi, diğer toplumsal hareketlere yol gösterir biçimde eylemliliğini farklı mekanlara taşımıştır ve bu nedenle de diğer örgütlenmelere yol göstermektedir.

Kaynakça

- Armstrong, E. A., Crage, S. M. (2006). Movements and Memory: The Making of the Stonewall Myth. *American Sociological Review*, 71 (5), 724-751.
- Balaban, U. (2012). Bir Etnografi Olarak Kapital. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri*, Nisan (113), Ankara.
- Dean, L., Meyer, I. H., Robinson, K., Sell, R. L., Sember, R., Silenzio, V. M., Xavier, J. (2000). Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Health: Findings and Concerns. *Journal of the Gay and Lesbian Medical Association*, 4 (3), 102-151.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M., Miskowicz, J. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics*, 16(1), 22-27.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Anchor.
- Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution*. Minneapolis: Minnesota.
- Macgillivray, I. K. (2000). Educational Equity for Gay, Lesbian, Bisexual, Transgendered, and Queer/Questioning Students The Demands of Democracy and Social Justice for America's Schools. *Education and Urban Society*, 32 (3), 303-323.
- Moradi, B. (2009). Sexual orientation disclosure, concealment, harassment, and military cohesion: Perceptions of LGBT military veterans. *Military Psychology*, 21(4), 513-533.
- Ryan, C., Russell, S. T., Huebner, D., Diaz, R., Sanchez, J. (2010). Family Acceptance in Adolescence and the Health of LGBT Young Adults. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23 (4), 205-213.
- Schacter, J. S. (1994). Gay Civil Rights Debate in the States: Decoding the Discourse of Equivalents, The. *Harv CR-CLL Rev.*, 29, 283.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting Qualitative Data Methods of Analysing Talk and Interaction*, London: Sage.
- Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell.
- Şafak, E. (2008b). *Araf*. İstanbul: Metis.
- Varona, A. E., Monks, J. M. (2000). En/gendering Equality: Seeking Relief Under Title VII Against Employment Discrimination Based on Sexual Orientation. *Wm. & Mary J. Women & L.*, 7, 67.
- Wright, T., Colgan, F., Creegany, C., McKearney, A. (2006). Lesbian, Gay and Bisexual Workers: Equality, Diversity and Inclusion in the Workplace. *Equal Opportunities International*, 25(6), 465-470.